

**Migrációs szándék a vajdasági magyar
egyetemisták körében**

Identitás Kisebbségkutató Műhely

2010

1. Bevezető

Minden kisebbségben élő nemzeti közösség arra törekszik, hogy újratermelje, reprodukálja önmagát, nemcsak demográfiai szempontból, hanem etno-kulturálisan (identitástudatában) is. A vajdasági magyar közösség fennmaradása érdekében nemzetpolitikai jelentőségűek (lennének) azok a közpolitikai intézkedések, amelyeknek célja a fiatalok szülőföldön maradása vagy szülőföldre való visszatérése. A vajdasági magyarság fogyatkozása három fő okra vezethető vissza: az alacsony gyermekvállalási kedv, az asszimiláció és az elvándorlás. Eltérő pontossággal tudjuk megítélni, hogy melyik milyen mértékben járul hozzá a népességfogyatkozáshoz. A natalitás (kis korrigálással) viszonylag pontosan követhető a Szerb Statisztikai Hivatal vitális statisztikára vonatkozó adataiból. Az asszimiláció mértékének kutatásával még adós a vajdasági magyar társadalomtudomány, becslés sem született még a magyarság asszimilációs veszteségeiről. Az elvándorlásra vonatkozó hivatalos statisztikai adatok nem tükrözik a valóságban végbemenő, tényleges tendenciákat, hiszen a Magyarországra betelepülők nemzetiségét nem tartják számon, csak az országot, ahonnan érkeznek a migránsok.¹

2. A kutatás

Az Identitás Kisebbségkutató Műhely 2010 tavaszán egy felmérést végzett a vajdasági magyar egyetemisták és főiskolások körében, melynek fő témája a migrációs szándék felmérése volt.² A migrációs szándékot tehát nem az egész népességen belül mértük, hanem csak az értelmiségi utánpótlást biztosító felsőfokú oktatási rendszerben részt vevők körében. Valószínűsíthető, hogy az ő esetükben tapasztalt migrációs hajlandóság magasabb, mint a többi társadalmi rétegben, mivel a végzettségük és a megszerzett tudásuk révén könnyebben találnak munkát más országban.

---

¹ Magyarországon 2002 óta a 4166 szerb állampolgár szerzett magyar állampolgárságot. Csak feltételezzük, hogy a többségük magyar nemzetiségű volt.

² A kutatás a Szülőföld Alap és a Tartományi Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Közösségi Titkárság támogatásával készült.

A kutatásunk kiterjedt a Szerbiában és a Magyarországon tanuló hallgatókra is. Elsődleges terveink szerint Vajdaságban a diáksegélyezők³ hálózatát szeretnénk volna használni a hallgatók eléréséhez, azonban ez a módszer nem volt járható minden községben. Ezért több adatfelvételi módszert kellett kombinálnunk: online kérdőív, személyes lekérdezés illetve önkitöltős kérdőív. Magyarországon a Márton Áron Szakkollégium segítségét vettük igénybe a diákok felkereséséhez illetve a kérdőívek lekérdezéséhez.

2.1 A minta demográfiai jellemzői

Összesen 370 releváns kérdőívet tudunk lekérdezni és feldolgozni, amelyeknek 36,0 százalékát Magyarországon tanulókkal töltöttük ki, 64,0 százalékát pedig Szerbiában tanulókkal. A mintába kerülők 42,0 százaléka férfi, 58,0 százalék pedig nő. A legidősebb megkérdezett 46 éves, míg a legfiatalabb 19 éves. Az átlagos életkor mindkét nem esetében 24 év.

A mintába 23 vajdasági község több mint 55 településéről kerültek be hallgatók. A megkérdezett diákok nagy része magyar nyelven végezte mind az általános, mind pedig a középiskolát.

1. sz. táblázat: Az általános és a középiskola nyelve

	Általános iskola	Középiskola
Magyarul	93,4	91,0
Szerbül	3,6	3,0
Magyarul-szerbül	3,0	6,0

A megkérdezettek 57,0 százaléka szakközépiskolából, míg 43,0 százalék gimnáziumból érkezett. Érdekes, hogy ha megnézzük a Magyarországon, illetve a Szerbiában tanulók szerinti eloszlást, akkor majdnem ellentétes eredményeket kapunk:

³ Diáksegélyezők: olyan civil szervezetek, amelyek általában magyarországi támogatásokat juttatnak el a Vajdaságban tanuló magyar nemzetiségű hallgatóknak. Általában útiköltséget térítenek meg, de volt rá példa, hogy élelmiszercsomagot osztottak szét. A diáksegélyezők ki vannak szolgáltatva a magyarországi támogatásoknak, mivel ez jelenti a fő bevételi forrásukat.

míg a Szerbiában tanulók 69,1 százaléka szakközépiskolai háttérrel rendelkezik, addig ez az arány a Magyarországon tanulóknál 36,1 százalék. A gimnáziumból érkezők aránya Szerbiában 30,9 százalékot, Magyarországon 63,9 százalékot tesz ki.

A szülők iskolai végzettségét vizsgálva láthatjuk, hogy a vajdasági magyar népesség átlagánál jobb képet mutatnak (2. sz. táblázat és 3. sz. táblázat). Az édesapák 22,1 százaléka rendelkezik felsőfokú végzettséggel, míg az édesanyáknál ez az arány 25,5 százalék. Ez négy-ötszöröse a magyar népesség átlagának. Közel 70 százalék a középiskolai végzettségű apuka, az anyáknál ez az arány 60 százalék körüli.

2. sz. táblázat: Az apa iskolai végzettsége aszerint, hogy a gyermek hol tanul

	Szerbiában	Magyarországon	Együtt
Kevesebb, mint 8 általános	0,4	0,0	0,3
Általános iskola	13,3	3,0	9,6
Szaktanácsképző	19,7	16,5	18,6
Szakközépiskolai érettségi	47,2	42,1	45,4
Gimnáziumi érettségi	1,7	6,8	3,6
Főiskolai diploma	9,9	9,0	9,6
Egyetemi diploma	7,7	22,6	13,1

Jelentős és elgondolkodtató különbség mutatkozik a szülők iskolai végzettsége között aszerint, hogy hol iskoláztatják gyermeküket. A Magyarországon tanulók szüleinek iskolai végzettsége magasabb a Szerbiában tanulók szüleiétől, és ez a jelenség az anyák esetében még kifejezőbb. Ezekből az adatokból arra lehetne következtetni, hogy a vajdasági magyar elit többsége Magyarországon iskoláztatja gyermekét. Ennek a társadalmi jelenségnek a felderítése egy újabb kutatást igényelne, amelynek témája a vajdasági elit helyzetének felmérése lehetne.

3. sz. táblázat: Az anya iskolai végzettsége aszerint, hogy a gyermek hol tanul

	Szerbia	Magyarország	Együtt
Kevesebb, mint 8 általános	0,0	0,8	0,3
Általános iskola	15,3	9,8	13,3
Szaktanácsképző	14,9	6,8	12,0
Szakközépiskolai érettségi	47,7	40,6	45,1
Gimnáziumi érettségi	3,0	5,3	3,8
Főiskolai diploma	10,2	18,0	13,0
Egyetemi diploma	8,9	18,8	12,2

A hallgatók attól függően, hogy hol járnak egyetemre, különböző gyakorisággal járnak haza. A Magyarországon tanulók sokkal ritkábban, míg a Szerbiában tanulók hetente akár többször is hazalátogatnak. A Szerbiában tanulók esetében nagy arányt képviselnek azok, akik otthon laknak a tanulmányaik alatt (17,2 százalék).

4. sz. táblázat: Hazalátogatások sűrűsége aszerint, hogy melyik országban tanul

	Hetente többször	Hetente egyszer	Havonta párszor	Havonta	Ritkábban, mint havonta	Ahol lakom, ott van az egyetem
Szerbiában tanulók	30,8	32,1	15,6	2,7	2,2	16,5
Magyarországon tanulók	3,8	26,5	30,3	28,0	10,6	0,8

A hetente egyszer hazajárók többen vannak a Szerbiában (32,1 százalék), de a Magyarországon tanulóknak is több, mint negyede ebbe a csoportba tartozik. Havonta párszor vagy egyszer hazajárók illetve a még ennél is ritkábban utazók sokkal nagyobb arányt képviselnek a Magyarországon tanulók körében. A hazalátogatás nem feltétlenül magyarázható a távolsággal, mivel Szerbiában sokkal rosszabb viszonyok uralkodnak a települések közötti tömegközlekedésben. A ritkább hazalátogatás sokkal inkább a migrációs szándékot vetíti előre.

A Magyarországon tanulók 35,6 százalékának van külföldön tanuló családtagja, míg ez az arány a Szerbiában tanulók körében 9,4 százalék. Ezek az arányok arra engednek következtetni, hogy a Magyarországon tanulók családja is sokkal inkább érintett az elvándorlásban, tehát nem „elsőgenerációs” elvándorló.

Arra a kérdésre, hogy a tanulmányaik befejezése után várja-e biztos munkahely, a megkérdezettek mindösszesen 21,9 százalék nyilatkozta azt, hogy várja biztos munkahely: 4,5 százalékuk marad az egyetemen, 33,0 százalékuk más intézménynél vagy vállalatnál helyezkedik el, 21,6 százalék azok aránya, akik családi vállalkozásukban fog dolgozni, 11,4 százaléknynian saját céget fognak alapítani, 20,5 százalék mondta azt, hogy az állami szektorban fog elhelyezkedni és 9,1 százaléknynian egyéb biztos(nak tűnő) munkahelyet jelöltek meg.

Biztató adat, hogy a megkérdezettek 51,2 százaléka a tanulmányuk befejezése után azt tervezi, hogy megpróbál szülővárosában/szülőfalujában elhelyezkedni, míg 23,1 százalék tervezi, hogy valamelyik vajdasági nagyobb városba költözik, 25,7 százalék pedig külföldön próbál majd munkát találni.

Rákérdeztünk arra is, hogy ha nem találna otthon munkát elgondolkodna-e külföldi munkavállaláson. Ismerve a vajdasági munkalehetőségeket ijesztő, ám egyáltalán nem meglepő, és főleg a fiatalok szempontjából logikus arányokat találunk: 80,7 százalékuk nyilatkozta, hogy elgondolkodna a külföldi munkavállaláson, 13,9 százalék bizonytalan, azaz nem tudja, és mindössze 5,4 százalék, akik elzárkóznak a külföldi munkavállalástól és maradnának otthon munkanélkülüként is.

A külföldi munka általában nem a végzettséghez kapcsolódó munka, ennek ellenére sokszor többet keresnek vele, mint azok az itthonmaradottak, akik szakmájukban helyezkednek el. A fiatalok 30,6 százaléka csak akkor menne külföldre, ha a saját szakmájában tudna elhelyezkedni, 55,1 százalék elvállalna más munkát is és 14,3 százalék nem tudja, hogy mit tenne.

A fiatalok 50,1 százaléka tervezi, hogy tanulmányai alatt vagy azt befejezve pár hétre vagy hónapra külföldön vállal munkát. A legtöbben (14,7 százalék) magyarországi munkavállalást fontolgtanak, míg 13,2 százalékuk az Amerikai Egyesült Államokban

kíván dolgozni, illetve a harmadik legnépszerűbb preferált ország ideiglenes munkavállalás szempontjából Anglia (10,8 százalék).⁴

Rákérdeztünk arra is, hogy a hallgatók terveznek-e huzamosabb, pár évig tartó külföldi munkavállalást: 40,3 százaléknyi igen választ kaptunk. A leginkább preferált országok Magyarország, Németország és Anglia.

Arra a kérdésre, hogy tervezik-e, hogy külföldön éljenek, 36,7 százalék válaszolt igennel. Ugyanazon országok voltak a népszerűek, mint az előző két esetben.

A fenti adatok különbséget mutatnak aszerint, hogy melyik országban folytatják tanulmányaikat a megkérdezettek.

5. sz. táblázat:

	Szerbiában		Magyarországon		Együtt	
	<i>Igen</i>	<i>Nem</i>	<i>Igen</i>	<i>Nem</i>	<i>Igen</i>	<i>Nem</i>
Pár hónapos munkavállalás külföldön	45,3	54,7	59,1	40,9	50,3	49,7
Pár éves munkavállalás külföldön	30,0	70,0	58,8	41,2	40,4	59,6
Külföldön élni	25,3	74,7	56,5	43,5	36,5	63,5

Pár hónapos külföldi munkavállalást tervezők a szerbiai egyetemisták körében 45,3 százalékot, a Magyarországon tanulók esetében 59,1 százalékot képviselnek. Már ez az arány is azt mutatja, hogy a Magyarországon tanulók körében magasabb a migrációs potenciál. Ennél huzamosabb, pár évig tartó külföldi munkavállalást tervezők Szerbiában tanulók körében 30,0 százalékot, a Magyarországon tanulók esetében pedig több mint kétszeresét, 58,8 százalékot képviselnek. A külföldön élés esetében is hasonló különbséget találunk: Szerbiában 25,3 százalék, Magyarországon tanulóknál 56,5 százalék.

⁴ Ezenkívül említették még: Ausztriát, Franciaországot, Görögországot, Hollandiát, Horvátországot, Indiát, Írországot, Kanadát, Kínát, Olaszországot, Skóciát, Svájcot, Svédországot, Belgiumot, Csehországot, Finnországot, Japánt, Montenegrót, Norvégiát, Oroszországot, Szlovéniát, Ausztráliát és Kubát.

A felmérésben résztvevők 22,9 százalékában egyáltalán nem merült fel az elvándorlás gondolata, 52,3 százalék azok aránya, akik foglalkoznak az elvándorlás gondolatával, 10,6 százalék azok aránya, akik elmennének, de nincs rá lehetőségük és 14,2 százaléknyan nyilatkoztak úgy, hogy a döntést már meghozták arról, hogy el fogják hagyni a szülőföldjüket.

6. sz. táblázat: Kivándorlási szándék aszerint, hogy melyik országban folytatják tanulmányaikat

	Egyáltalán nem	Foglalkozom a gondolattal	Szívesen mennék, de nincs rá lehetőségem	Igen, a döntés már megszületett	Összesen
Szerbiában tanulók	30,9	49,4	15,0	4,7	100
Magyarországon tanulók	9,0	57,1	3,0	30,8	100
Együtt	22,7	51,5	11,2	14,5	100

A Szerbiában tanulók esetében három és félszer többen vannak azok, akik egyáltalán nem foglalkoznak az elvándorlás gondolatával. A migráció gondolatával foglalkozók közel a felét (49,4 százalék) alkotják az „otthon” tanulóknak, míg valamivel többen gondolkodnak a Magyarországon tanulók közül az elvándorlásról (57,1 százalék). Azok, akik szívesen kivándorolnának Szerbiából, de nincs rá lehetőségük nagyobb arányt képviselnek a Szerbiában tanulók esetében (15,0 százalék), mint a Magyarországon tanulóknál (3,0 százalék). Azok aránya, akik már eldöntötték, hogy elhagyják szülőföldjüket, majdnem kétszer többen vannak a Magyarországon tanulók körében. Ha összevonnuk az elvándorlással valamilyen szinten gondolkodók kategóriáit, akkor láthatjuk, hogy a Szerbiában tanulók esetében majdnem 70,0 százalék a „potenciális elvándorlók” aránya, míg a Magyarországon tanulók esetében ez az arány 90,0 százalék feletti. Az ő esetükben, ha a társadalmi változások olyan irányt vesznek (határok légiesedése, több külföldi munkalehetőség), akkor valószínűsíthető az elvándorlásuk.

A kivándorlás motivációjára is rákérdeztünk egy zárt kérdéssel, amelyben több kategóriát is felkínáltuk a válaszadóknak: családgyesítés, jobb megélhetés, hátrányos kisebbségi helyzet és egyéb. Arra kértük a hallgatókat, hogy jelöljék meg *elsősorban*

miért hagynák el a szülőföldjüket, azonban nagyon sokan két felkínált opciót is bekarikáztak, legtöbbször a jobb megélhetést és a hátrányos kisebbségi helyzetet. A családdegyesítést a megkérdezettek 1,3 százaléka választotta az elvándorlásának fő okaként. 82,8 százalékuk a jobb megélhetés reményében, 6,6 százalékuk pedig a hátrányos kisebbségi helyzet megszüntetésének érdekében vándorolna el másik országba. 9,2 százalék volt azok aránya, akik egyéb okok miatt költöznének külföldre, általában a kíváncsiságot, más emberek, kultúrák megismerését jelölték meg motivációnak, esetleg párkapcsolatot.

2.2 A kivándorlás társadalmi meghatározói

A migrációs potenciál, mint társadalmi jelenség mélyebb megértéséhez fontos, hogy megvizsgáljuk, milyen demográfiai és társadalmi tényezők határozzák meg annak hátterét. Különbség mutatkozik a férfiak és a nők elvándorlási hajlandósága között: a férfiak nagyobb hajlandóságot mutatnak az elvándorlásra, míg a nők esetében magasabb azok aránya, akik egyáltalán nem foglalkoznak az elvándorlás gondolatával, illetve azok, akik szívesen mennének, de nincs rá lehetőségük.

	Egyáltalán nem	Foglalkozom a gondolattal	Szívesen mennék, de nincs rá lehetőségem	Igen a döntés már megszületett	Összesen
Férfiak	21,3	54,8	5,8	18,1	100
Nők	24,2	50,2	14,2	11,4	100

A középfokú oktatási intézmények is befolyásolják a migrációs hajlandóságot, hiszen a gimnáziumot befejezők körében kétszer akkora a biztos elvándorlók aránya (20,9 százalék), mint a szakközépiskolát fejezők esetében (9,1 százalék), míg azok aránya, akik szívesen mennének, de nincs lehetőségük pont fordítva, a szakközépiskolát fejezettek esetében magasabb (14,8 százalék az 5,1 százalékkal szemben). Tehát megállapítható, hogy a mindkét iskolatípusból érkezők viszonylag mobilisak (szinte ugyanakkora a biztosan helyben maradók aránya), azonban a gimnáziumból érkezők inkább tudnak élni

a lehetőségekkel, míg a szakközépiskolai háttérrel rendelkezők inkább úgy érzik, hogy nincs lehetőségük elvándorolni.

A migrációs hajlandóságot nagyban növeli, ha a megkérdezettnek van már külföldön akár ideiglenesen munkát vállaló, vagy kint élő, esetleg tanuló közeli családtagja. Ez a tényező arra utal, hogy az elvándorlást csökkenti a bizonytalanság, azonban, ha már van az embernek külföldön rokoni kapcsolata, tehát nem a teljesen ismeretlenbe érkeznek, akkor hajlandóbb az elvándorlásra.

A biztos elvándorlók körében 90,0 százaléknál feletti azok aránya, akik támogatják Szerbia európai uniós csatlakozását, míg a biztos itthonmaradók esetében ez az arány alig több, mint két harmad. A migrációs hajlandóság tehát összefüggésben van az EU támogatással.

A felmérés kitért arra is, hogy mennyire értenek egyet olyan kijelentésekkel, amelyek a diplomások társadalmi megbecsülésére vonatkoznak. A kapott válaszok arra engednek következtetni, hogy uralkodik némi optimizmus a fiatalok körében, azonban jelen van a pesszimizmus is, vagy inkább reálisan látják a dolgokat. Azzal a kijelentéssel, hogy felesleges egyetemre járni, mert az ott szerzett tudást nem becsülik, volt a legalacsonyabb az egyetértés, tehát a megkérdezettek fontosnak tartják az egyetemen megszerzhető tudást. Azzal, hogy az egyetemen nem lehet piacképes tudást szerezni szintén alacsony volt az egyetértés, tehát a fiatalok bíznak abban, hogy az általuk elsajátított tudásra szüksége lesz a piacnak.

7. sz. táblázat: Kijelentésekkel való egyetértés átlaga négyes skálán

	Szerbiában	Magyarországon	Együtt
Felesleges egyetemre járni, mert nem becsülik meg az ott szerzett tudást.	1,51	1,55	1,52
Az egyetemen nem lehet piacképes tudást szerezni.	2,01	1,99	2,00
Diplomásként is munkanélküliség vár rám.	2,45	1,98	2,27
Magyarországon könnyebb elhelyezkedni, mint Szerbiában.	2,14	2,63	2,32
Külföldön jobban megbecsülik a tudást.	2,97	3,04	2,99
A karrierhez inkább kellene kapcsolatok, mint tehetség.	3,14	3,12	3,14

Magasabb volt az egyetértés azzal a kijelentéssel, hogy diplomásként is munkanélküliség vár a megkérdezettekre, de még mindig messze van a teljes egyetértéstől, valahol inkább az egyet is ért, meg nem is határán volt.

Ennél is egy picit magasabb volt az egyetértés azzal a kijelentéssel, hogy Magyarországon könnyebb elhelyezkedni, mint Szerbiában. Ezzel a kijelentéssel a Magyarországon tanulók inkább egyetértettek (2,63 %), mint a Szerbiában tanulók (2,14 %). Ennek hátterében az is lehet, hogy azok, akik Magyarországra mennek tanulni, azért mennek oda, mert azt hiszik, hogy könnyebb ott elhelyezkedni. Tehát a Magyarországon tanulás már egy migrációs stratégia része, amely figyelembe veszi a tanulmányok utáni elhelyezkedési lehetőségeket is.

Sokkal nagyobb volt az egyetértés azzal a kijelentéssel, hogy külföldön jobban megbecsülik a tudást, ami oka lehet a magas migrációs hajlandóságnak, mivel oda áramlik a tudástőke, ahol egyrészt megbecsülik, másrészt megfizetik. Ezek szerint úgy érzik a hallgatók, hogy külföldön több megbecsülésre számíthatnak, mint hazájukban.

A legnagyobb egyetértés sajnós azzal a kijelentéssel volt, hogy a karrierhez inkább kellenek kapcsolatok, mint tehetség. Ez a vélemény némi pesszimizmust tükröz, mivel egy merikokratikus társadalomban, mégiscsak az lenne a normális, hogy mindenki érdemei szerint jut fel a társadalmi ranglétra magasabb fokára, nem pedig társadalmi kapcsolatainak köszönhetően. Tehát levezethető, hogy mivel nagy az egyetértés ezzel, ezért a fiatalok valamilyen szinten igazságtalannak tartják a társadalmunkat.

Összegzés

A migrációs potenciál a vajdasági magyar fiatalok körében igencsak magas. Ennek demográfiai következményei megmutatkoznak a vitális statisztikai adatokban. Egyre kevesebb magyar gyermek születik Vajdaságban. Az itthonmaradás vagy a hazatérés motiválásában Magyarország és a vajdasági politikai elit között érdekellentét van, hiszen Magyarországon is alacsony a természetes népszaporulat, és abban a sajátos helyzetben van, hogy a határon túli magyar bevándorlókkal tudják pótolni ezt a veszteséget, akik társadalmi integrálása sokkal kisebb gonddal jár, mint bármely más országból történő

bevándorló esetében. A vajdasági magyar áttelepülők általában nem tökeszegény rétegből kerülnek ki, hanem a magyarországi átlagnál magasabb iskolai végzettséggel rendelkező és anyagi helyzetét tekintve jó szituált rétegből, akiknek az integrálásával szinte nem is kell foglalkoznia a magyar államnak.

Az erdélyi tapasztalatot figyelembe véve Szerbia az Európai Unió felé történő közeledésével a vajdasági magyar fiatalok is egyre inkább tranzitországgként fognak majd tekinteni Magyarországra, és „továbbállnak” valamely más nyugat-európai ország felé.

A fenti társadalmi tendenciák nemcsak a magyar nemzetiségű fiatalokra jellemzőek, hanem általában a fiatalokra, ezért ezeket a tendenciákat mérséklő intézkedések sem feltétlenül a magyar politikai elit kompetenciájába tartoznak. A munkahelyteremtés, a gazdasági helyzet javulása, a domináns értékrendszer változása, a korrupció csökkenése mind összetársadalmi érdek. A fiatalok munkanélkülisége általános társadalmi probléma nemzetiségtől függetlenül.

A vajdasági magyar politikai elit fontos feladata, hogy a migrációs potenciált csökkentse, hiszen a vajdasági magyarság megmaradásának feltétele, hogy a fiatal értelmiségi réteg szülőföldjén maradjon. És mint láttuk sokan vannak, akik tanulmányaik befejezése után szülővárosukban, vagy falujukban, esetleg egy közelebbi nagyobb városban kívánnak munkát keresni, és csak azután döntenének az elvándorlás mellett, ha nem sikerülne elhelyezkedniük.